

KRÖNIKA

Profylax före sopning av spår

"De inblandade försöker fria staten från ansvar eller obehag. Vad som kolliderar är medborgarintresset och statsnyttan..."

Niklas Ekdal skrev något konstigt på DN:s ledarsida för ett par veckor sedan (Moder Svea i terapisooffan, 25 november), men vem bryr sig? Sedan upprepades det av Lars Linder på kultursidan. Och så började det dyka upp här och var. Det blev irriterande.

Det konspireras inte, det var Ekdals budskap. Och det är inget nytt, tvärtom en huvudlinje i svensk historieforskning och statsvetenskap sedan Weibulls dagar. Överheten har sina rutiga skäl och kan definitionsmässigt inte konspirera. Den fattar beslut på rationella grunder och i den mån det mörtar sig så beror det på att den brustit i rationalitet och alltså varit inkompetent. Korkad, helt enkelt. Och så kommer slutklämmen: Att folk upprörs av alla affärer beror på vi haft ett stort förtroende för överheten. Men nu håller vi på att bli ett industriland vilket som helst.

LARS LINDE. JER POETISK: "Sverige! Ett urberg som höll att stå på. Om man bara kunde reda ut de gamla affärerna." Men: "Sverige är ohjälpligt en del av världen. Per Albin bor inte här längre" (30 november).

Det måste begripas som så, att överheten i "världen" normalt är inkompetent och att det vore förmåtet att vänta sig annat av den svenska. Så Ekdal och Linder säger vad redan statarna sade med mössan i hand: Man ska inte tro att man är något.

Naturligtvis konspireras det inte, om man med det förstår hemliga möten i kallare i Gamla stan och blodbrödraskap. Men varför utsågs Hans Holmér att leda Palmretredningen? Därför att politiskt känsliga saker kunde dyka upp och Holmér kunde man lita på. Ingvar Carlsson klagade någon gång över att jobbet som statsminister mest handlade om att kväva skandalerna i sin linda. Man kan säga att tillsättningen av Holmér var profylaktisk.

ESTONIA HANTERADES PÅ SAMMA SÄTT. Olof Forsberg var en välsjord kugge i den svenska dementimaskinen långt före Estonia och Johan Franson en rörmokare av klass. Att skit skulle dyka upp kunde förutses. Det förelåg inget uppstått att dölja sanningen eftersom sanningen inte efterfrågades. Det handlade om vad vi kallar krishantering och amerikanska damage control.

Skandalen med tunnelbygget handlade inte om tätningssmedlet. Rhoca-Gil var ett olycksfall i arbetet, konsekvensen av ett långt dummare beslut. Att berget i åsen inte lämpade sig för tunnelbyggen påpekades tidigt men kritiken kördes över. Nu gäller det att vänja folk vid att tunnelbygget ändå ska genomföras.

Slutligen Göteborgskravallerna. Hannes Westberg ska ha sina åtta månaders fängelse. Vandalisering är oacceptabel. Det är inte det frågan om polisinsatserna gäller. Är det någon som tror att polisen i Göteborg manipulerade videofilmen på grund av inkompetens? Eller ens för att sätta åt Westberg? Den manipulerades för att skydda den polisman som provocerad sköt Westberg. Profylax, alltså.

EKDAL OCH LINDER FRAMSTÄLLER DET som att det finns två sätt att förklara de senaste decenniernas skandaler: konspiration eller inkompetens. Men skandalerna uppstår först i spåren av händelserna, när krishantering sätts in. Och den gemensamma nämnaren är inte inkompetens (även om Holmérns lämplighet kan diskuteras) utan manipulation. De inblandade försöker fria staten från ansvar eller obehag. Vad som kolliderar är medborgarintresset och statsnyttan, vilka inte – som den weibullska skolan ansåg – sammanfaller.

Om det europeiska normal-tillståndet är överhetsgodtycke ser jag inget särskilt skäl att sträva mot det.

Knut Carlqvist

Kaffet katalysator för demokrati och re

Kaffe eller te? Eller choklad? Weinberg och Bealer hävdar att svaret säger något om din personlighet. I Caffeine avtäckas alla möjliga aspekter av koffeinhaltiga drycker. Vill man rikta in sig på kaffets politiska, ekonomiska och sociala aspekterna kan man läsa Pendergrasts Uncommon grounds.

Med aldrig sinande entusiasm och stort allvar har Bennett Alan Weinberg och Bonnie K Bealer skapat en bok, *Caffeine*, som det är en ren njutning att läsa.

Distinktionen mellan de olika dryckernas företrädare i dag är kanske mest en fråga om kulturell konstruktion bara halvt på allvar, men en gång var denna distinktion tydligt socialt relaterad. Aristokratin drack choklad, medelklassen kaffe (eller te) och underklassen fortsatte hålla i sig öl. Den från medelklassen uppsträvande Goethe drack således choklad, medan Balzac, som är den kanske främste skönlitterära skildraren av 1800-talets borgerliga samhälle, naturligtvis drack kaffe.

När de koffeinhaltiga dryckerna introducerades på allvar i Europa från slutet av 1600-talet, skulle det få avgörande betydelse för samhällsutvecklingen. I kaffe- och tehusen samlades diskussionslystna medborgare, spelade schack och läste de tidningar, som huset höll med. Till skillnad från i barer och värdsalus, var människor nyktra i kaffehusen. Dessutom sammanföll de här dryckernas introduktion med att annan drogs popularitet ökade: tobaken. Nikotinet ökar kroppens förmåga att tillgodogöra sig koffeinet. Alltså rökte och drack man kopjöst – och diskuterade tidens stora frågor.

Möjliggjorde revolutionen

Det finns de som hävdar att utan kaffe och te ingen revolution i Frankrike, eller upplysningsrörelse över huvud taget. Det var inte de stora innovationerna, industrialiseringen, kopympningen eller befolkningssökningen, som pressade fram förändringar i demokratisk riktning från mitten av 1700-talet. Nej, det var kaffet som var motorn i frihetssträvandena på båda sidor av Atlanten. Voltaire, Diderot, Rousseau, Benjamin Franklin och allt vad de hette tänkte med hjälp av framför allt kaffe.

Således skulle man på fullt allvar (näja!) kunna hävda: utan koffein ingen demokrati!

I slutet av 1700-talet var kaffe- och tedrickandet på väg att bli väletablerat i de stora kulturländerna: hundratals kaffeer fanns då redan i London, Paris och andra storstäder, vilka dock inte var så många. I de tyska länderna och i Sverige var det knepigare, för staten ville redan då kontrollera det mesta. Skulle det drickas kaffe, fick det bli med stora skatteplågor (periodvis var det till och med förbjudet).

Tyskarna var svårast att vända, tycks det. Man ville, också högt upp i aristokratin, ha sin ölsoppa bestående av ett par flaskor öl, några ägg och en rejäl klick smör till frukost. Fredrik den store skriver i en proklamation från den 13 september 1777 så här: "Det är motbjudande att notera ökningen av mängden kaffe, som mina undersåtar dricker, och mängden pengar, som försvinner ur landet till följd av detta. /.../ Mitt folk ska dricka öl. Hans Majestät är uppförd på öl, liksom Hans förfäder och officerare. Många slag har utkämpats och vunnits av soldater, som närt sig på öl. Kungen tror inte att kaffedrickande soldater kan uthärda svårigheter och

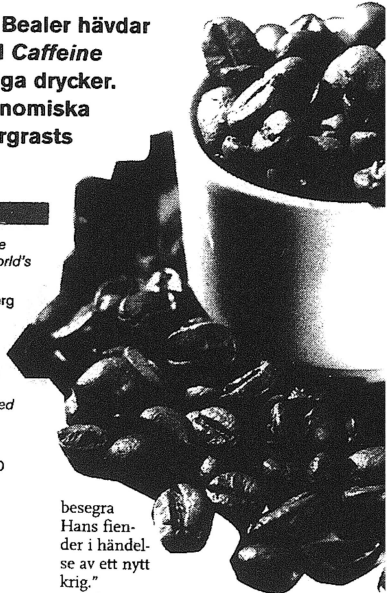
Kaffets historia

Caffeine. The science and culture of the world's most popular drug

Bennett Alan Weinberg & Bonnie K Bealer
Routledge, 2001

Uncommon grounds. The history of coffee and how it transformed our world

Mark Pendergrast
Basic Books, 2000

besegra Hans fiender i händelse av ett nytt krig."

Debattens vågor gick höga bland de lärde om de nya dryckernas goda eller dåliga egenskaper, och mycket märkligt skrevs det från båda håll i frågan, men till slut fick öl- och vindrickarna ge sig: kaffe, te och choklad hade definitivt kommit för att stanna. På 1800-talet tog koffeinet det avgörande steget och etablerade sig som hemmets, familjens drog framför andra.

Ekonomisk och politisk fråga

Koffeinets segertåg över världen är naturligtvis en fråga om både ekonomi och politik på högsta nivå. Från europeernas första kontakt med kaffe, te och – särskilt – choklad, har det varit fråga om något mer än smak. Weinberg och Bealer behandlar naturligtvis

också dessa aspekter av dryckernas historia, men Mark Pendergrasts bok är mer uttalt intresserad av de politiska, ekonomiska och sociala aspekterna av kaffets historia. Han har helt enkelt skrivit en kaffedofnande, koffeindränkt historik över vår

moderna värld. Men precis som Weinberg och Bealer kryddar han sin framställning med anekdoter, kuriösa och excentriska människor.

Av dessa stora och små personligheter bör en särskild plats i våra hjärtan viggas åt fru Melitta Bentz, som redan 1908 uppfinnar melittapåsen. Kanske också den holländske läkaren Cornelius Buntekud förtjänar att hägkommas. 1680 hävdade han att man riskfritt – ja, att det rent av var hälso-samt – kunde dricka hur många koppar te som helst, vilket naturligtvis bidrog till att underlätta introduktionen av drycken och dess kusin kaffe.

95 procent dricker koffeindrycker

Från storpolitik till världsekonomi till vardagens små kaffepauser kan vägen synas lång, men kanske är det först i vardagsperspektiv, som koffeinets segertåg blir riktigt intressant. I dag är kaffe världens näst mest värdefulla legala exportvara, och koffein i någon form – kaffe, te, choklad, mate, Coca-Cola etcetera – konsumeras regelbundet av 95 procent av jordens befolkning (inklusive barn). Man ställer sig osökt frågan vad som skulle hända med Europa och

"Kaffet var motorn i frihetssträvandena på båda sidor av Atlanten"

